

Åsta Halse

Dagens bokforbruk med fokus på bruk og preferanser av boklesing

Bacheloroppgave i Medievitenskap

Veileder: Nina Lager Vestberg

Mai 2020

Forord

Denne teksten er skrevet som en avsluttende oppgave for bachelorutdanningen i medievitenskap ved NTNU i Trondheim.

Temaet for oppgaven er bokforbruk, der jeg utforsker hvordan man kan forstå dagens bokforbruk i henhold til relevant medievitenskaplig teori og empiri. Jeg tror oppgaven kan bidra med en generell forståelse av boklesere i Norge, og spesifikt på hvilket lesemedium man benytter og prefererer i et samfunn som er preget av allestedsnærværende digitale tekster.

Vel lest!

*Åsta Halse,
Trondheim, mai 2020*

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
1. Innledning	3
1.1 Bakgrunn, aktualitet og motivasjon	3
1.2 Mål og problemformulering	3
1.3 Oppgavens struktur	3
2. Begrepsavklaring	4
3. Teoretiske tilnærminger	5
3.1 Mediumteori	5
3.2 Remediering	6
3.3 Post-digital estetikk	6
4. Analyse	6
4.1 Tosidig perspektiv på papirboken	7
4.2 Dobbelt-sidig innblikk av digitale bøker	9
4.3 Hvilken lesing i hvilket medium?	10
4.3.1 Papirboken	10
4.3.2 Lesebrett	11
4.3.3 Lydbok	12
5. Konklusjon	13
Referanseliste	15

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan man kan forstå dagens bokforbruk med fokus på bruk og preferanser av boklesing. Formålet med oppgaven var å få en bredere forståelse av dagens bokforbruk blant boklesere i Norge, i den hensikt å finne ut om dagens digitale samfunn preger måten man leser på. Oppgaven har analysert utvalgte statistiske funn fra *Befolkningsundersøkelsen i 2016 og 2018* og *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019*, fra rapporten «Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider». Problemstillingen er diskutert med utgangspunkt fra de respektive funnene opp mot mediumteori, remediering og post-digital estetikk, i tillegg til at sentrale begrep som digitalisering, den fysiske og den digitaliserte boken har hatt en stor innvirkning på diskusjonen. For å diskutere problemstillingen ble ulemper og fordeler ved både den papirbaserte boken og de digitale versjonene av den analysert, før det til slutt ble satt lys over hvilken lesing som gjøres best i hvilket medium. Oppgaven ble konkludert med at dagens bokforbruk er mangfoldig, men til tross for det er papirbasert lesing det mest brukte og prefererte, forstått på bakgrunn av oppgavens empiriske materiale og teoretiske grunnlag. Likevel har digitale lesemedier gjort en merkbar entré i dagens samfunn, og vi leser mer digitalt enn det vi gjorde for tjue år siden, naturlig nok på grunn av tekstens tilgjengelighet.

Abstract

In this paper I have explored how to understand today's book consumption with focus on the use and preferences of book reading. The purpose of the assignment was to gain a broader understanding of today's book usage among book readers in Norway, with the aim of finding out if today's digital society is influencing the way one reads. The thesis has analyzed selected statistical findings from the *Befolkningsundersøkelsen i 2016 og 2018* og *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019*, from the report "Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider". The issue is discussed based on the respective findings against medium theory, remediation and post-digital aesthetics, in addition to the fact that central concepts such as digitization, the physical and the digitized book have had a major impact on the discussion. To discuss the problem, the disadvantages and advantages of both the paper-based book and the digital versions of it were analyzed, before the focus was shifted to which reading is best done in which medium. The thesis concluded that today's book consumption is diverse, but despite it, paper-based reading is the most widely used and preferred, understood on the basis of the thesis's empirical material and theoretical basis. Yet digital reading has made a noticeable entrance into today's society, and we are reading more digitally than we did twenty years ago, naturally because of the text's availability.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn, aktualitet og motivasjon

Omtrent alle aspekter ved dagens samfunn er digitalisert, og digitale teknologier har fått en avgjørende og grunnleggende rolle for hele det moderne samfunnet. De fleste medier har på et tidspunkt blitt teknologisk fornyet, og bokmediet er intet unntak. I dag kan du lese litteratur i papirboken, høre den via lydbøker eller lese gjennom digitale medier, enten det er fysiske bøker som er blitt digitalisert, eller heldigitale e-bøker. Nasjonalbibliotekets digitale «bokhylle» tilgjengeliggjør alle trykte bøker i Norge gjennom historien, tilsvarende omkrig 650 000 digitale bøker, der alle med norsk IP-adresse har tilgang til bøker fra 1900, - og 2000-tallet gjennom denne digitale bokhylla (NB, u.å.). Digitaliseringsprosjekt til Nasjonalbiblioteket har blitt omtalt som «nasjonens hukommelse», en metafor i betydning av en spenning mellom teknikk og natur, medier og mennesker: nasjonen blir menneskeligjort og menneskers hukommelse teknifiseres (Røssaak, 2018, s. 25-26). Det er ingen tvil at boken og litteraturen har hatt en utvikling fra den tradisjonelle papirboken til lydbøker og digitaliserte bøker, men papirboka har ikke dødd ut av den grunn, heller tvert imot. Det er nettopp dette som gjør temaet spennende; hvordan preges bokforbruket av digitaliseringen? Og hvorfor dør ikke bokmediet ut, og endrer vår måte å lese på, når annen og tilsvarende teknologi har satt dagsorden, og blitt en så stor del av vår hverdag og den digitale infrastrukturen generelt?

Jeg ble motivert til å utforske denne problemstillingen etter et sommervikariat ved Nasjonalbiblioteket avd. Mo i Rana i 2019, hvor jeg var med i digitaliseringsprosessen av bøker og tidsskrift. Heldigvis er jeg ikke alene om interesse for feltet, en rekke forskere med et bredt spekter akademiske tilnærminger, blant annet media, kunst og litteratur, har forsket på bokmediet både i eldre og nyere tid.

1.2 Mål og problemformulering

Denne oppgaven vil se på forholdet mellom den papirbaserte boka og de digitale versjonene av den. Temaet er både samfunnsmessig aktuelt og interessant, i tillegg til at det i høy grad har en medievitenskapelig faglig relevans, da det henviser til medier i både original og remediert forstand, vår tids domestisering av den og dagens visuelle kultur knyttet opp mot den fysiske papirboken. Målet med oppgaven er å få en bredere forståelse av dagens bokforbruk blant norske forbrukere, i den hensikt å finne ut om dagens digitale samfunn preger måten man leser på. Et annet formål vil være å få en pekepinn på hvilket lesemedium som foretrekkes av lesere i Norge. Ut ifra disse synsvinklene former jeg problemstillingen på følgende måte:

Hvordan kan man forstå dagens bokforbruk med fokus på bruk og preferanser av boklesing?

1.3 Oppgavens struktur

Oppgaven vil starte med en redegjørelse av sentrale begreper for å få en grunnleggende forståelse av bokforbruk. Deretter introduseres teoretiske tilnærminger som jeg mener er viktig å belyse for å få en dypere forståelse for temaet; derav mediumteori av McLuhan og Meyrowitz, remedierte av Bolter og Grusin, og til slutt post-digital estetikk presentert av Cramer og Ludovico. Det empiriske grunnlaget for den påfølgende analysen er utvalgte funn fra rapporten «Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider», som er et resultat av fem kvantitative undersøkelser belyst en bransje i digitaliseringens urolige tid (Gran, Røssaak, Kampen Kristensen, Sverdljuk, Furseth, Alm og Moreno, 2019, s. 1). Denne

oppgaven vil tolke to av de fem undersøkelsene: befolkningsundersøkelsen og brukerundersøkelsen. Selve analysedelen vil deles opp i tre, hvor jeg først skal se på fordeler og ulemper ved papirboken. Deretter skal jeg se på digitale bøker og dets fordeler og ulemper, før jeg til slutt retter fokuset mot hvilken lesing som gjøres best i hvilket medium. Avslutningsvis vil oppgavens viktigste argument trekkes i lys igjen, og problemstillingen vil bli besvart i henhold til analysens premisser.

2. Begrepsavklaring

Både digitalisering, den fysiske og den digitaliserte boken er gjentakende begreper i teksten, med det vil en redegjøring av begrepene være nødvendig:

Digitalisering defineres av Øyvind Prytz som «å gjøre om til tall». Denne oppfattelsen referer til den mest grunnleggende operasjonen i all digital teknologi, det å reprodusere analog informasjon til digitalt. Digitaliseringen fører til at bøker blir produsert, distribuert og lest på en annen måte enn det man tidligere har gjort (Prytz 2016, s. 15-16). På en annen side hevder Nanna B. Thylstrup (2018, s. 11) at man kan se på massedigitalisering som en politisk prosess som tar for seg spørsmål om digitaliseringens territorium, dens materialitet og kultur. For å kunne forstå massedigitalisering mener Thylstrup (2018, s. 26) man må forstå den i lys av infrastruktur, som et sentralt element for å forstå dens prosess og eksistens. I dag er det ikke vanskelig å få tak i et stort antall tekster det tidligere ville krevd både penger og krefter for å få tilgang på (Thylstrup, 2018, s.136).

Den fysiske papirboka har vært et viktig og funksjonelt medium for lagring og formidling av både litteratur og kunnskap i flere tusen år, fastslår Vilborg S. Hovet (2018, s. 15). Tre grunnleggende egenskaper ved papirboka er fysisk kontakt, fast form og uforanderlig tekst. En definisjon av papirboken beskriver Hovet (2018, s. 23) som «ei samling ark som vi kan bla i», og påpeker at det viktigste med bokmediet er den faste rekkefølgen av ark og boksider. Hovet (2018, s. 26-27) mener bokmediet gir helt spesielle egenskaper fordi arkene er bundet sammen i en fast rekkefølge og gir en tidsopplevelse. Hun beskriver det på følgende måte: «når vi leser bruker vi synssansen, når vi blar bruker vi fingrene, hendene og kropp og aktiverer flere sanner. Vi kjenner lukt og tyngde av boka, opplever struktur, farge og overflate i papiret, og reagerer på om det er tykt eller tynt».

Prytz (2013, s. 11) beskriver den digitale boka og foreslår to måter å forstå digitale publikasjoner på; digitaliserte tekster og digitalt skapte tekster. På den ene siden har man litterære tekster som man også kan lese på papir da den er blitt skrevet for papirboken. På den andre siden har man litterære tekster som er avhengig av teknologi for å kunne leses. Prytz (2013, s.12) mener e-bøker kan leses på forskjellige måter; via lesebrett, nettbrett, smarttelefonen eller datamaskinen. Lesebrettet er teknologisk utformet for å ligne på en papirbok og skal videreføre dens kvaliteter. Gjennom å lese litteratur digitalt er man avhengig av teknologien, man trenger en maskinvare, en programvare og en skjerm for å kunne lese innholdet (Prytz, 2016, s. 117 og 119). Ifølge Hans Kristian Rustad (2012, s. 13) blir digital litteratur forstått som mer begrenset enn boklitteratur, og mer sårbar for endringer og ytre påvirkninger. Dette er utfordringer papirboken ikke har i samme grad, da det allerede er gode systemer for bevaring av den trykte boken, og fordi boken som et litterært medium har visst seg å være holdbart og stabilt.

N. Katherine Hayles (2012, s. 79) mener vi må begynne å tenke nytt om hva lesing er, og hvordan det fungerer i samhandling med ord, bilder, lyd, animasjoner, grafikk og bokstaver, som utgjør dagens samfunn. Hayles (2012, s. 62) henviser til Nicholas Carr

som mener hyperlesing gir opphav til endringer i hjernefunksjonen, som gir videre konsentrasjon vanskeligere. Resultatet av det gir oss en konstant forstyrrelsestilstand der man ikke klarer å arbeide lenge før vårt behov for kontinuerlig stimulering og man begynner å gjøre andre ting – sjekker epost, leser blogger osv. Carr (2010, s. 92) mener at på grunn av tekstens allestedsnærhet på internettet og telefonene våre så leser vi flere ord i dag enn det vi gjorde for tjue år siden, men vi leser mindre tekster på papir. Så snart man gjør en bok dynamisk endrer man hva den er, i likhet med at man endrer opplevelsen av den (Carr, 2010, s. 106).

Vilkårene for lesing i dagens samfunn er via digitale lesemedier heller enn på papir, hevder Mangen og Kristiansen (2013, s. 52). De mener også at tekstens lengde ikke kan oppleves på en digital skjerm slik den kan på papirbaserte medier. Når man leser via digitale lesemedier har man kun tilgang til en side om gangen, og annen informasjon om teksten får man gjennom visuelle markører, f.eks. dens lengde og omfang (Mangen og Kristiansen, 2013, s. 54-55). Vår opplevelse av teksten blir også påvirket om vi leser den på skjerm eller på papir. Det er forskjellig belysning på de forskjellige skjermene man kan lese digitaliserte tekster fra – et nettbrett har en bakgrunnsbelyst skjerm, mens et lesebrett som er utviklet for lesing av lengre tekster reflekterer kun lys og har et elektronisk blekk, og er mer lik papirformatet enn det nettbrettet er (Mangen og Kristiansen, 2013, s. 58)

3. Teoretiske tilnærminger

Det er noen faktorer jeg anser som viktige for å forstå dagens bokforbruk, derav bruken og fremveksten av mediet, og hvordan det forstås i dagens samfunn. Med bakgrunn av det velger jeg å gi en kortfattet innføring av mediumteori, remediering og post-digital estetikk.

3.1 Mediumteori

Meyrowitz (1994, s. 59-60) skiller mediumteoretikerne i to grupperinger: førstegenerasjons-, - og andregenerasjons mediumteoretikere, hvor han selv er en av den sistnevnte. Denne oppgaven har større relevans for de første medieteoretikernes syn, der en av de er Marshall McLuhan, som er berømt for utsagnet «the medium is the message». Betydningen av utsagnet er at både i teori og praksis er mediet lik budskapet. McLuhan (1996, s. 9-10) hevder også at innholdet i hvilket som helst medium alltid er et annet medium, for eksempel inneholder det trykte ord det skrevne ord. Et gjennomgående tema i boken hans er at alle teknologier er forlengelser av våre fysiske egenskaper og nervesystem, og at teknologien øker våre evner og hastighet (McLuhan, 1996, s. 79). McLuhan (1996, s. 26) argumenter videre for at et medium alene ikke har noen betydning eller eksistens, men lever utelukkende i samspill med andre media. Som enhver annen forlengelse av mennesket fikk typografien både psykiske og sosiale konsekvenser som brått endret kulturens tidligere grenser og mønster. Den trykte boken skapte en ny verden; den moderne verden, som i dag møter ny digital teknologi, en ny forlengelse av mennesket (McLuhan, 1996, s. 149). Her er det relevant å trekke frem det Meyrowitz (1994, s. 56-57) konstaterer, at produksjonen av flere eksemplarer av nøyaktig samme tekst skaper nye forestillinger om litterær stil, forfatterskap og eierskap osv. Muligheten til å dele den samme kunnskapen, samt muligheten for å legge til, endre og korrigere tekst fremmer en ny form for økende kunnskap.

Et annet poeng fremhevet av McLuhan (1996, s. 259-260) er hans forståelse av radioen. McLuhan mener radioen har en evne til å engasjere mennesker i dybden. Radioen påvirker mennesker på en intim måte, ved at det er en personlig opplevelse med taleren på den

ene siden og høreren på den andre, og han fastslår dette som radioens umiddelbare karakteregenskap (McLuhan, 1996, s. 261).

3.2 Remediering

Bolter og Grusin (1999, s. 45) beskriver remediering ved å se på fenomenet som en representasjon av ett medium i et annet medium. Derav mener de teorien burde ses på som en karakteristikk av de nye digitale mediene. Siden de digitale mediene har fått en dominerende rolle i samfunnet vil de nye mediene gi tilgang til de eldre mediene ved å være tilsvarende «usynlige», slik at brukeren av mediet skal kunne ha samme forhold til innholdet digitalt som man ville hatt til det originale mediet (Bolter og Grusin, 1999, s. 45). Remedieringen fra et eldre medium til et nyere kan føre til endringer, både ved at det digitale mediet kan fremstå som mer aggressivt i dets remediering, men også at det nye mediet tiltrekker seg og absorberer det eldre mediet helt. Likevel sikrer remedieringen at det eldre mediet ikke vil utslettes fullstendig, i og med at det nye mediet alltid vil være avhengig av det eldre på ulike måter (Bolter og Grusin, 1999, s. 46-47). Bolter (2014, s. 428) argumenterer for at i enhver handling av remediering må det skje en forbedring, og hevder at produsenter av et nytt medium mener deres medium kan gjøre det bedre enn det originale mediet det ble remedierte fra. Resultatet skal gi en overbevisende eller mer ekte utgave enn det originalen er i stand til.

3.3 Post-digital estetikk

Florian Cramer (2015, s. 13) mener begrepet post-digital kan brukes til å beskrive enten en desillusjon med digitale informasjonssystemer og medieartefakter, eller som en periode der vårt engasjement og fasinasjon over disse systemene eller artefaktene er historisk bak oss, og kan her ses i sammenheng med dagens forståelse av at medieteknologier er allestedsnærværende. Cramer (2015, s. 16-17) hevder at den enkleste definisjonen av "post-digital" beskriver en medieestetikk som motsetter seg digital høyteknologi, og mener at det er en overlapping hvor det på den ene siden en post-digital avvisning av digital høyteknologi, og på den andre siden en post-digital avvisning av digital lavkvalitet. Han eksemplifiserer dette ved å se på argumentet med at papirbøker er et rikere medium enn e-bøker eller nettsteder. Begrepet post-digital beskriver tilstanden media har etter dets digitalisering, som betyr at teknologien ikke lengre sees på som anstrengende (Cramer, 2015, s. 19-20). Et eksempel for et post-digitalt valg er å bruke teknologi som er mest passende for jobben, i istedenfor å automatisk vende til den nyeste medieteknologien (Cramer, 2015, s. 24).

Alessandro Ludovico (2012, s. 109) påpeker at ikke bare blir tekst og trykk historisk og nært koblet sammen, men en tekst som en gang er trykt får en aura av å være ekte og permanent, til tross for at alt ikke-digitalt begynner å bli ansett som gammeldags eller betydningsløs. Han ytrer også følgende: «Det er ingen enveiskjøring fra analog til digital; snarere er det overganger mellom de to, i begge retninger. Digital er paradigmet for informasjon og mengde informasjon; analog er paradigmet for brukbarhet og grensesnitt» (Ludovico, 2012, s. 153).

4. Analyse

For å undersøke problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i utvalgte statistiske funn fra rapporten «Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider», fra BI sitt prosjekt Digitization and Diversity fra 2019, og drøfte disse opp mot begreps-, - og teorigrunnlaget. Forskningsprosjektet hadde som hensikt å bidra med en kunnskapsproduksjon som er

aktuell både for de spesifikke bransjene, samt for kultur – og mediepolitikkutformingen i den digitale tiden vi lever i (Gran et al., 2019, s. 5). På grunn av relevans til oppgaven vil jeg kun utforske utvalgte funn fra «Befolkningsundersøkelsen i 2016 og 2018» og «Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019», av totalt fem undersøkelser utført fra rapporten. I prinsippet består de to utvalgte undersøkelsene i totalt fire undersøkelser, men er parvis kjørt sammen og fremstilt med en sammenligning mellom to år, her utvalgt i hensikt av å få en nyansert forståelse av resultatene. Det er kun statistikk som er direkte relevant for oppgavens problemstilling som presenteres. Med dette som bakgrunn blir analysen delt i tre. I første del skal jeg undersøke fordeler og ulemper ved papirboken, i andre del vil det være fokus på det samme men ved digitale bøker. I siste del vil statistikken fra rapporten komme tydeligere frem, og jeg vil se på hvilken lesing som gjøres best i hvilket medium. Derunder betraktes tre lesemedier for å se hvordan bruk og preferanser av boklesing kan forklares av tekstens teoretiske og empiriske utgangspunkt.

4.1 Tosidig perspektiv på papirboken

Ifølge tall fra SSB leste en fjerdedel av den norske befolkning en papirbok på en gjennomsnittsdag i 2018, og det viser seg at papirbøker er blitt mer populære siden årtusenskiftet (Schiro og Haraldsrud, 2019).

Mange vil kanskje tenke at det er flere fordeler ved å lese ei papirbok enn å lese en bok via digitale plattformer. Grunnen for det kan være flere, for eksempel at man tenker på papirbokens gjengående autentiske stauts eller føler en nostalgi til mediet. Det er ingen tvil om at papirboken både er et elementært og bekvemt medium, og betydelig eldre i sammenligning med de digitale versjonene som er dukket opp i ettertid. Til tross for at mediet er av eldre betydning, er det en fordel for papirboken. Det gjør Hovet (2018, s.15) tydelig da hun fastslår papirboken som et viktig og funksjonelt medium for lagring og formidling av litteratur og kunnskap i flere tusen år. Papirboken har med andre ord vært en bidragsyter for kunnskap, for lagring og for videreførelse av dets innhold siden oppfinnelsen av boken rundt tiden av Kristi fødsel, slik Robert Darnton påstår i boken *The case of Books: Past, Present, and Future*. Han hevder papirboken er et enestående medium for lagring, og er bemerkelsesverdig motstandsdyktig mot skader (Darnton, 2009, s 68). Dette er en merkverdig fordel for papirboken da det får status av å være holdbart og stabilt, slik Rustad (2012, s. 13) argumenterer, og som sådan tidløst setter spor etter seg gjennom generasjoner. Papirboken forstås derfor som en informasjon, - og kunnskapsformidler uavhengig av tid og rom. Papirboken kan man med sikkerhet stole på, som har dens gitte fysiske form og innhold slik den fikk tildelt da den ble produsert. Man vet at det som står i en bok vil være der for alltid uten at det originale innholdet kan redigeres i den spesifikke boken. Da Gran et.al (2019, s. 45) stilte spørsmålet «hvordan foretrekker befolkningen å lese?» under *Befolkningsundersøkelsen i 2016 og 2018*, fikk de følgende resultat; 75 prosent i 2016 og 70 prosent i 2018 foretrakk å lese på papir. Resultatet av spørsmålet støtter seg til det nevnte; papirboken er et viktig medium, det har det vært i lang tid, og det er åpenbart enda viktig i dag, til tross for det visuelle kulturlandskapet vi i dag lever i.

En annen fordel er papirbokens fysiske utforming. Hovet (2018, s.15) foreslår tre egenskaper ved papirboken: fysisk kontakt, fast form og uforanderlig tekst. Man kan forstå den fysiske uforanderligheten til papirboken som en fordel ved å vende blikket mot Ludovico (2012, s.109), som presiserer at når en tekst er blitt trykt får den en aura av å

være ekte og permanent. Papirboken har en fysisk form som ikke tillater den noe annet enn å være nettopp permanent, så lenge den ikke digitaliseres å gjøres om til f.eks. PDF-format og leses via digitale medier. Likevel kan man forstå papirboken som et vedvarende medium, et medium med en fast form og en fysisk kontakt som gjør at man forstår den som en ekte vare, da man kan ha en håndgripelig kontakt med boken mens man leser innholdet. Hovet (2018, s. 26-27) beskriver papirboken ved se på at arkene er bundet sammen i en fast rekkefølge og som gir papirboken helt spesielle egenskaper: «når vi leser bruker vi synssansen, når vi blar bruker vi fingrene, hendene og kropp og aktiverer flere sanner. Vi kjenner lukt og tyngde av boka, opplever struktur, farge og overflate i papiret, og reagerer på om det er tykt eller tynt». Ved å personlig oppleve boken slik Hovet beskriver gir fordeler, man skaper en tilknytning til det man leser på en annen måte enn å lese teksten på en skjerm, hvor du kanskje betaler regninger, nettshopper eller gjør skolearbeid på samme skjerm som man leser boken på. Papirboken blir personlig, du skaper en fysisk tilknytning til den, og som kun er nyttig til en handling – å lese. Ludovico (2012, s. 109) mener analoge bøker er paradigmat for brukbarhet og grensesnitt, forstått av at papirboken er anlagt for å benyttes i praksis, enten det betyr at den skal leses regelmessig eller beundres fra en bokhylle.

McLuhan (1996, s. 149) mener den trykte boken skapte den nye og moderne verden. Takket være papirboken har vi i dag tilgang til informasjon og underholdning som vi ikke kunne vært foruten og som har vært en stor bidragsyter for dagens moderne kultursamfunn. Et annet poeng er det Meyrowitz (1994, s. 56-57) mener med at produksjonen av flere eksemplarer av nøyaktig samme tekst skaper nye forestillinger om litterær stil, forfatterskap og eierskap osv. Papirboken kan føre til en kollektiv kunnskap dersom man masseproduserer bøker og gir allmennheten tilgang til det, fordi det å ha tilgang til lik informasjon vil bidra til lik kunnskap mellom mennesker. Dette gjelder riktignok også for digital litteratur.

Det finnes også ulemper ved en papirbok, det mest fremtredende argumentet i denne sammenhengen vil være papirbokens fysiske utforming. Beskrevet ovenfor er dette en positivt, men kan også ses på i motsatt sammenheng. Lea (2015) hevder i en artikkel fra *The Guardian* at papirboken er blitt 25% større i løpet av de siste femten årene. Dette forklares på bakgrunn av James Finlaysons studie om populære omtalte bøker. Finlayson hevder økningen på papirbokstørrelsen kan forklares ved bransjens digitalisering, og mener man kan bli skremt av bokens størrelse ved kjøp av en stor bok i butikken, mens størrelsen på en digital bok er ikke noe man observerer mer enn et digitalt tall. Finlaysons påstand illustreres som en ulempe da det kan hindre potensielle brukere å kjøpe boken i fysisk butikk. Papirboken tar med sin fysiske og faste form stor plass i forhold til digitale bøker, som kan være en ulempe med plassmangel både i brukskontekst, spesielt hvis man frakter den med seg for å lese på ulike steder, men også i lagringssammenheng, ved oppbevaring av den etter den er ferdiglest.

Med lett tilgjengelighet til tekster digitalt mener Carr (2010, s. 92) vi leser mindre tekster på papir. En grunn for det er tekstenes allestedsværende status, men kan også være slik Ludovico (2012, s. 109) beskriver, at alt som ikke er digitalt i dagens samfunn blir ansett som gammeldags. At papirboken blir ansett som gammeldags, pga. dens mangel på digitale effekter, kan ses på i for eksempel teknologiens inntog i skolen. Nipen (2019) skriver i en artikkel i *Aftenposten* at mye av læringen i norske skoler skjer i dag via digitale skjermer, hvor kommunene kjøper inn ipader for å forberede ungene på den digitale fremtiden. Dette trenger ikke å direkte forstås som en ulempe, men med et økende

digitalisert fokus for bøker fører til at de tradisjonelle bokforlagene får konkurranse som truer konseptet ved læreboken, f.eks. at det lages lærings sider på internett som kontinuerlig kan endres på (Erstad, 2017, s. 64).

4.2 Dobbelttidig innblikk av digitale bøker

Digitale bøker, i likhet med andre digitaliseringsprosesser, har gjort seg merkbare i dagens samfunn. Likevel er ikke e-bøker nytt, den første elektroniske boken ble utgitt i 1971 av forfatteren Michael S. Hart (Boxwell, 2011, s. 7). Grunnen for den beskjedne populariteten e-bøker har hatt kan henge sammen med at digitaliseringsprosesser av bøker i regi av blant annet Google Books og Nasjonalbiblioteket, ikke ble satt i gang før tiår senere. Digitale bøker, enten det gjelder e-bøker, lydbøker eller skannede bøker er alle en digital representasjon av den fysiske papirboken, som Bolter og Grusin (1999, s. 45) mener er fundamentet for remedieringsfenomenet.

Mangen og Kristiansen (2013, s. 52) mener vilkårene for lesing i dag er digitale lesemedier til fordel for papirbasert tekst. Nasjonalbibliotekets «bokhylle» tilgjengeliggjør omkring 650 000 digitale bøker som lesere i Norge har tilgang på (NB, u.å.), som gjør det enkelt å få tak i digitale bøker. Med det sagt vet man at det må være fordeler knyttet til mediet i og med at tilgangen er enkel, og at det ifølge Mangen og Kristiansen blir hyppig brukt i dagens samfunn. Carr (2010, s. 92) hevder at vi leser flere ord i dag enn for tjue år siden fordi teksten er blitt allestedsnærværende, dette legger grunnlag for det Hayles (2012, s. 79) mener om vi må begynne å tenke nytt på hva lesing er og hvordan det fungerer i samhandling med ord, bilder, lyd, animasjoner, grafikk og bokstaver. Digitale tekster er ikke tekst trykt på papir, det er nettopp det Hayles formidler; en samhandling med annen teknologi, som i seg selv gir fordeler. Fordeler i form av at du får en interaktiv leseopplevelse av å lese digitalt, og kan på den måten oppleve teknologiske innovasjoner du ikke får ved å lese en papirbok. Prytz (2013, s.12) mener lesebrett er teknologisk utformet for å ligne på en papirbok og skal videreføre dens kvaliteter. Dette uttrykker Mangen og Kristiansen (2013, s. 58) også, ved å påstå at et lesebrett kan være lettlest for lengre tekster, da det er utviklet med et elektronisk blekk som reflekterer kun lys, og kan sammenlignes med en papirbok i større grad enn nettbrettet. Dette er en fordel for digitale bøker, fordi leseteknologien ikke anstrenger deg i like stor grad som annen teknologi kan gjøre. Med et lesebrett kan man derfor lese digitale bøker på lik linje som en papirbok grunnet dens lysteknologi.

En annen fordel for digitale bøker er at det tar liten plass. Når man leser en bok digitalt er det kun skjermen som tar fysisk plass, på den måten tilgjengeliggjør digitale bøker lesing når og hvor som helst så lenge man har et digitalt artefakt. Noe av det samme argumenterer Thylstrup (2018, s.136), da hun mener massedigitaliseringen har ført til endringer i tilgjengeligheten, vi både ser på og behandler tekster annerledes, i tillegg til at det i dag ikke er vanskelig å få tak i tekster som det ville krevd mer krefter for å få tilgang på tidligere. Vedrørende spørsmålet fra Gran et al. (2019, s. 53) om «bruk av Nasjonalbibliotekets boktjeneste» fra *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste* svarte 38 prosent i 2016 og 36 prosent i 2019 at de brukte NBs boktjeneste «ukjentlig», dette gir en pekepinn på tilgjengeligheten via digitale plattformer. Det kan være fordi flere velger å benytte digitale boktjenester når de har bruk for en bok, i istedenfor å fysisk oppsøke et bibliotek eller en bokhandel. Å lete etter litteratur via databaser og digitale bokhyller, slik Nasjonalbiblioteket legger til rette for, er spesielt

betydningsfullt om man umiddelbart trenger en bok og ikke har tid eller anledning til å lete i det fysiske rom.

Å lese digitale bøker er også disponert med ulemper. Et er slik Mangen og Kristiansen (2013, s.54-55) argumenterer for, at tekstens lengde ikke kan oppleves på en digital skjerm. Det kan være uoversiktlig å lese en bok digitalt, da man ikke har fysisk kontroll på hvor mye man har igjen av boken eller hvor langt man har lest. Leser man digitalt har man kun tilgang til en side om gangen, hvorav annen informasjon om teksten blir illustrert gjennom visuelle markører. I tillegg mener Mangen (Østmoe, 2019) at forståelsen av informasjonstekster ikke er av samme kvalitet på skjerm som den er på papir, spesielt om den er lengre enn en side som medfører til fysisk handling med å bla om. Med denne forståelsen er det vanskeligere å forstå informasjon digitalt hvis det er flersidig. En annen ulempe med digitale bøker er at man kan bli lettere distrauert. Hayles (2012, s. 62) har uttrykt Carrs forståelse av lesing av digitale bøker, hyperlesing gir opphav til endringer i hjernefunksjonen, som medfører til en svekkelse i konsentrasjon, og bringer leseren inn i en forstyrrelsestilstand hvor man ikke klarer å lese lenge før behovet for annen stimulering forekommer, og man begynner å gjøre andre ting på samme skjerm man primært leste på. Man kan for eksempel bli forstyrret av en melding som dukker opp, man kan få behov for å sjekke e-posten eller nettavisen mens man egentlig leser. Å lese lengre digitale tekster kan altså være både forstyrrende og medføre til lite effektivitet.

Nevnt ovenfor hevder Mangen og Kristiansen (2013, s. 58) lese Brett kan være lettlest for lengre tekster grunnet dets lys. Til tross for denne uttalelsen viser resultatet fra spørsmålet «Hvordan brukerne foretrekker å lese» fra *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste* at 19 prosent i 2016 og 18 prosent i 2019 likte å «lese hele bøker» på lese Brett (Gran et al., 2019, s. 62). Det er ikke mulig å trekke generelle konklusjoner på dette grunnlaget, men ifølge resultatet er det ikke overveldende begeistring for lesing av hele bøker på lese Brett, her er det også nødvendig å merke seg at undersøkelsen er fra Nasjonalbibliotekets boktjeneste, og ikke digitale boktjenester generelt.

4.3 Hvilken lesing i hvilket medium?

Jeg vil videre undersøke hvilken lesing som gjøres best i hvilket medium, for å få en forståelse av bruken og preferansene av boklesing i dag. Hvilken type lesing man foretar kan være avgjørende for hvilket medium man leser/hører på. Dette kan også spille en rolle for både lesemotivasjon, kvalitet - og, - opplevelse. Jeg vil herunder ta for meg tre ulike lesemedium: papirboken, lese Brett og lydbok.

4.3.1 Papirboken

Når det gjelder hvilket medium man velger vil det være aktuelt å se det i sammenheng med McLuhans «the medium is the message», for ifølge mediumteorien er mediet i seg selv kilde til hvordan budskapet skal oppfattes. Gjennom spørsmålet «hvordan foretrekker befolkningen å lese» fra befolkningsundersøkelsen var det åpenbart at de fleste foretrakk å lese på papir både i 2016 og i 2018, med 75 og 70 prosent (Gran et al., 2019, s. 45). Med henhold til mediumteorien og undersøkelsen forstår man papirboken som det foretrekkende bokmediet, og på det grunnlag den foretrukne kilden til hvordan et gitt budskap skal oppfattes på. For å forstå dette mer spesifikt kan vi ta for oss spørsmålet Gran et al. (2019, s. 61) stilte: «Hvordan brukerne foretrekker å lese på papir» fra *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019*. 93 prosent i 2016 og 92 prosent i 2018 svarte at de foretrakk å «lese hele bøker» på papir. De fleste

foretrekker å lese på papirbok, og når de skal lese den så preferer de å lese hele boken i samme fysiske papirmedium.

Dette kan tolkes og forstås fra forskjellige synspunkter, først og fremst gjennom Hovet sin forståelse av boken. Hovet (2018, s. 15) fastslår papirboken som viktig, og som kilde for lagring og formidling av litteratur og kunnskap i lang tid. Med det sagt er det ikke vanskelig å forstå hvorfor de fleste foretrekker å lese hele bøker på papir, da papirboken symboliserer en trygget rundt mediet ved dens vedvarende holdbarhet, samt dens fysiske utforming som bidrar til personlige aktiverte sanser ved lesing av den (Hovet, 2018, s. 26-27). Dette kan også poengteres ved det Cramer (2015, s. 16-17) påstår, at papirbøker er et rikere medium enn e-bøker. Papirbøker har et stort mangfold med en rik nyanse av ulike bøker av sjangre og tidsepoker, og på den måten kan man forstå papirbokas rikhet slik Ludovico (2012, s. 109) ser på den, at papirboken får en aura av å være ekte og permanent når den er blitt trykt, til tross for all tilgjengelig digital teknologi rundt oss i dag. Cramer (2015, s. 24) mener også at et post-digitalt valg er å bruke teknologi som er mest passende for jobben, istedenfor å automatisk vende til den nyeste medieteknologien. Papirboken kan blant annet være et godt valg for nærlesing og konsentrasjon. I tillegg er den fysiske papirboken noe man har god kjennskap til, noe de fleste har vokst opp med og som for mange vil være et naturlig valg når man skal lese noe.

For det andre er det aktuelt å henvise seg til Hayles (2012, s. 62) for å forstå det å lese hele bøker på papir, da det å lese digitalt kan føre til endringer i hjernefunksjonen og dårligere konsentrasjon. Dette poenget kan være aktuelt når man skal velge bokmedium, da digital lesing setter grenser for ens refleksjon av innholdet. Om man har noe man skal lese, spesielt om det er viktig, er det smarteste valget å lese i papirbok for å utnytte lesekvaliteten på best mulig måte, forutsatt at man tar sikte på det aktuelle argumentet. Valget av lesemedium er ifølge befolkningsundersøkelsen enkelt, likeså holder flesteparten seg til papirboken når de først skal lese en hel bok, som belyst gjennom brukerundersøkelsen.

4.3.2 Lesebrett

For å forstå dagens bokforbruk med lesebrett er det relevant å se på det i lys av remediering, som ifølge Bolter og Grusin (1999, s. 45) går ut på at det fins en representasjon av ett medium i et annet. Digitale bøker har ikke har oppstått uten videre, men er blitt remedierte av dets originale papirutgave. Gjennom å lese litteratur digitalt er man avhengig av teknologien; man trenger en maskinvare, en programvare og en skjerm for å kunne lese innholdet (Prytz, 2016, s.119), og er forstått som remedierte av papirboken med deres nødvendige teknologiske artefakter. Et annet poeng Bolter og Grusin tydeliggjør er at digitale medier skal være utviklet slik at brukeren får likt forhold til innholdet digitalt som analogt. Innholdet vil være det samme uavhengig av lesemediet man velger, det er heller opplevelsen og motivasjonen som vil være av annen kvalitet. Ved spørsmålet «hvordan foretrekker befolkningen å lese» Gran et al. (2019, s. 45) stilte under *Befolkningsundersøkelsen fra 2016 og 2018*, svarte 3 prosent i 2016 og 1 prosent i 2018 at de foretrakk å lese på lesebrett. Prosentandelen er svært lav, og gikk i tillegg ned to prosent mellom årene spørsmålet ble stilt. Hvorfor en så liten prosentandel foretrekker lesebrettet er vanskelig å fastslå, dog er det flere faktorer som spiller en rolle for å diskutere mulig årsak. Blant annet kan man se på det gjentagende argumentet om digital lesing som gir forstyrrelser i hjernefunksjonen (Hayles, 2012, s. 62). Tar man utgangspunkt i dette vil det si at man som et rasjonelt menneske velger bort lesebrettet til fordel for papirboken i situasjoner der det er nødvendig. På en annen side mener Rustad

(2012, s. 13) digital litteratur er mer sårbar for endringer og ytre påvirker, og derfor mer begrenset enn trykt litteratur. Dette kan forstås ved at digital litteratur er uforutsigbart i sin form og formidlingsmåte, samt at den ikke er anlagt med den samme stabile og trygge statusen som det har vist seg at papirboken har.

Selv om lesebrettet er i takt med dagens utvikling teknologisk sett trenger man nødvendigvis ikke å forstå det som en forbedring av papirboken. Bolter (2014, s. 428) argumenterer for nettopp det; i enhver remediering må det skje en forbedring. Man kan kritisere uttalelsen til Bolter ved å støtte seg til resultatene fra undersøkelsen. Lesebrettet blir ikke brukt i like stor grad som den papirbaserte boken, og en grunn for det kan være fordi man ønsker å ta i bruk medier som viser seg å ha best mulig bruksmåte. Man kan også forstå mediens forbedring ved å se på post-digital estetikk, som viser til tilstanden der forstyrrelsen av digitalisering allerede har skjedd, og teknologien forstås ikke lengre som anstrengende (Cramer, 2015, s. 19-20). Digital teknologi har forlengs satt dagsorden, hvorav den første e-boken kom ut tidlig på 70-tallet (Boxwell, 2011, s.7). Til tross for det viser det seg at digital lesing ikke blir tatt i bruk i like stor grad som papirboken, og en grunn kan være fordi lesebrettet kanskje enda ikke er blitt domestisert i hverdagen til lesere i Norge.

For å utvide interesseområde i denne diskusjonen, vil det også være aktuelt å se i hvor stor grad brukerne anvender lesebrettet. Da Gran et al. (2019, s. 62) spurte «hvordan brukerne foretrekker å lese» fra *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019* svarte 19 prosent i 2016 at de likte å «lese hele bøker» på lesebrettet, og en prosent mindre i 2019. Både i 2016 og 2019 hadde svaralternativet «leser bestemte utdrag» på 6 prosent. Omfanget av dette viser at det er færre som foretrekker å lese utdrag på lesebrett enn det er som liker å lese hele bøker på lesebrettet. Resultatet er ikke overraskende da det er forståelig at man vil fullføre og lese hele boken om man først skal lese, til tross for det viser det seg at andelen er fallende – en prosent mindre fra 2016 til 2019 mente at det å lese hele bøker på lesebrett egnest seg best. Å lese bestemte utdrag har en stødig andel tilhengere, til tross for at den er lav. Carr (2010, s.106) hevder at når en tekst blir gjort om til dynamisk endres den om hva den er og vår leseopplevelse av den. Leseopplevelsen er viktig, og spiller en grunnleggende motivasjonsrolle for å lese boken. En grunn for at såpass få foretrekker lesebrettet kan være dens uoversiktighet. Mangen og Kristiansen (2013, s. 54-55) fastslår at tekstens lengde ikke kan oppleves på et digitalt lesebrett, men blir heller vist som visuelle markører. Nettopp dette kan være en hindring for mennesker som liker å ha en oversiktlig leseopplevelse, og den dynamiske teksten endrer derfor vår leseopplevelse sammenlignet med papirboken.

4.3.3 Lydbok

Det er på tide å tenke nytt på hva lesing er mener Hayles (2012, s. 79). Det behøver ikke å være slik man ofte ser for seg med en fysisk bok og øyne som leser fra venstre øvre hjørne til høyre nedre hjørne i gjentakelse til boken er ferdiglest. De siste årene har lydbøker blomstret, og man ser og hører stadig reklame om nye lydbok-apper på markedet, som skal legge til rette for en litteraturopplevelse som kan gjøres i kombinasjon med annen aktivitet. I likhet med lesebrettet er lydboken remedierte fra papirboken, og forstås også som en kilde til personlig følelse slik McLuhan (1996, s. 260) mener radioen tilrettelegger for. Innholdet i et hvilket som helst medium er alltid et annet medium, hevder McLuhan (1996, s. 9-10), og man kan gjenkjenne talen fra lydboken fra det trykte ord. For å studere dette nærmere ser vi på undersøkelsene Gran et al. gjorde i DnD-prosjektet:

Da respondentene ble stilt følgende spørsmål «hvilke digitale boktjenester bruker befolkningen» under *Befolkningsundersøkelsen i 2016 og 2018* svarte 8 prosent i 2016 og 12 prosent i 2018 at de foretrakk å bruke «Storytel» (Gran et al., 2019, s. 43) som var det eneste svaralternativet i denne undersøkelsen som gikk opp prosentmessig mellom årene. Storytel er en tjeneste for boklitteraturen som tilbyr lytting av lydbøker direkte fra et digitalt enhet, der du kan finne titusenvise av lydbøker fra ulike språk (Storytel, 2019). Med en økning på fire prosent mellom de to årene forstår man at mediet har en stigende popularitet blant forbrukere. For å gå enda nærmere inn på lydboken ser vi på spørsmålet «hvordan brukere foretrekker å lese lydbok», som Gran et al. (2019, s. 61) stilte under *Brukerundersøkelsen i Nasjonalbibliotekets digitale boktjeneste i 2016 og 2019*. De fikk følgende resultat: 42 prosent i 2016 og 43 prosent i 2019 oppga at de «leser hele bøker» via lydbok, mens andelen som «ikke foretrekker dette formatet» var 41 prosent i 2016 og 48 prosent i 2019. Mellom årene spørsmålet ble stilt øker det i antall mennesker som både leser hele bøker, men også i de som ikke foretrekker lydboken i det hele tatt. Alternativene er motstridende og gir en paradoksal fremstilling, da det viser seg at antallet som ikke liker lydbøker øker i takt med de som foretrekker å høre hele bøker via lydbokmediet.

Resultatene fra undersøkelsene kan forklares med McLuhans (1996, s. 259-260) forståelse av radioen, han mener radioen har en evne til å engasjere mennesker i dybden. Dette kan bety at lydboken vil oppleves som mer engasjerende for mennesker, og grunnen kan ligge i at man får bokens handling fortalt rett inn i øret (McLuhan, 1996, s. 261). Storytel la ut videoen «Erlend Loe leser for Linnéa Myhre i en time – Naiv.Super» på YouTube (Storytel, 2020), som en illustrasjon om hvordan det kan føles å høre på lydbok. Forfatter Loe leser til blogger og forfatter Myhre i hennes eget hjem der hun gjør sine hverdagslige rutiner. Dette understreker det McLuhan mener med at lydboken påvirker mennesker på en intim måte og gir hørere på den ene siden en personlig opplevelse av leseren på den andre siden, selv om ikke alle er privilegert med forfatterens fysiske tilstedeværelse som belyst i YouTube-videoen. Det er tydelig at mange foretrekker å høre hele bøker på lydbok, da resultatet landet på 43 prosent i brukerundersøkelsen i 2019. En tenkelig grunn for dette kan være at flere har behov for å høre på bok mens man gjør andre ting og for å få tid til lesing i løpet av dagen. Tilgjengeligheten kan også spille en rolle i denne sammenhengen, da man kan høre en hel bok på lydbok gjennom smarttelefonen, som de fleste allerede har med seg overalt.

5. Konklusjon

Denne oppgaven har undersøkt hvordan man kan forstå dagens bokforbruk med fokus på bruk og preferanser av boklesing. Jeg utforsket problemstillingen ved å analysere utvalgte funn fra rapporten «Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider» fra DnD opp mot mediumteori, remediering og post-digital estetikk. I tillegg til teoriene har begrepene digitalisering, den fysiske og digitaliserte boken hatt en aktiv innvirkning i diskusjonen. Målet med oppgaven var å få en bredere forståelse av dagens bokforbruk blant lesere i Norge, og finne ut om dagens digitale samfunn preger måten man leser på. Analysen var tredelt. De to første delene fokuserte på positive og negative perspektiver på papirboken og digitale bøker. Mye tyder på at papirboken enda har en overlegen rolle som preferert lesemedium, til tross for annen teknologi som muliggjør digital lesing i dag. Det ble argumentert med utgangspunkt fra blant annet Hovet og Ludovicos forståelse av papirbokens fysiske utforming, støttet opp under den høye prosentdelen som prefererte å lese på papir ifølge befolkningsundersøkelsen. I siste del av analysen fokuserte jeg på papirbok, lesebrett og lydbok for å finne ut hvilken lesing som gjøres best i hvilket medium.

De fleste foretrekker å lese hele boken i samme papirmedium når de først skal lese, forstått av en sammenkobling av befolknings-, og brukerundersøkelsen. Lesebrettet ble ifølge befolkningsundersøkelsen svært lite brukt, og ble blant annet tolket som et resultat i oppfatning av forstyrrelser i hjernefunksjonen og den digitale lesingens sårbarhet for endringer. Befolkningsundersøkelsens funn viser at det er flere som foretrekker lydboken (her Storytel) enn å lese på lesebrett, og lydbokens økende bruk og preferanse ble tolket med radioens engasjeringssevne forstått av McLuhan.

Ved å vende blikket mot problemstillingen «hvordan kan man forstå dagens bokforbruk med fokus på bruk og preferanser av boklesing?» kan man konkludere på bakgrunn av oppgavens empiriske og teoretiske grunnlag, at dagens bokforbruk i stor grad preges av den papirbaserte boken. Med den betydelige overlegenheten av papirmediet slik resultatene fra undersøkelsene viser er sannsynligheten liten for at papirboken vil nedprioriteres av digitale medier i nærmeste fremtid. På en annen side har digitale lesemedier fått en merkbar rolle i dagens samfunn, og vi leser blant annet flere ord enn vi gjorde for tjue år siden på grunn av tekstens tilgjengelighet (Carr, 2010, s. 92), som kan legge grunnlag for videre digital lesing. Tatt i betraktning at bokforbruk i dag er mangfoldig, har papirboken likevel en klar dominans av bruk og preferanser i dagens samfunn.

Referanseliste

- Bolter, J. D. (2014). Remediation. I Ryan, M.L., Emerson, L. Og Robertsen J.R. (Red.). *John Hopkins Guide to Digital Media*. (s. 427-429). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Bolter, J.D. og Grusin, R. (1999) *Remediation: understanding New Media*. Cambridge, Massachusetts: The MIT press
- Boxwell, M. (2011). *Make an EBook: The Complete Handbook for Creating, Marketing and Selling eBooks successfully*. Warwickshire: Greenstream publishing
- Carr, N. (2010). *The Shallows: How the Internet is changing how we think, read and remember*. New York: W.W. Norton & Company.
- Cramer, F. (2015): What is Post-Digital? I Berry, D. og Dieter, M (Red.) *Postdigital Aesthetics: Art, Computation and Design*. (s. 12-26). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Darnton, R. (2009). *The case of books: past, present, and future*. New York: PublicAffairs
- Erstad, O. (2017). *Digital kompetanse i skolen- en innføring*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gran, A.-B, Kristensen L.-B.K., Røssaak, E., Sverdljuk, J., Furuseth, P.I., Alm, K., og Moreno V. (2019). *Bokforbruk, bibliotek og lesing i digitale tider*. (DnD-rapport nr.4). Hentet fra: <https://www.bi.no/globalassets/forskning/centre-for-creative-industries/publications/bokforbruk-bibliotek-og-lesing-i-digitale-tider-dnd.pdf>
- Hayles, N.K. (2012). *How we think: digital media and contemporary technologies*. Chicago: The University of Chicago Press. Hentet fra: <https://dms484.files.wordpress.com/2017/01/hayles-how-we-think.pdf>
- Hovet, V.S. (2018). *Kva er ei bok?* Oslo: Vidarforlaget
- Lea, R. (2015, 10. desember). The big question: are books getting longer? *The Guardian*. Hentet fra: <https://www.theguardian.com/books/2015/dec/10/are-books-getting-longer-survey-marlon-james-hanya-yanagihara>
- Ludovico, A. (2012). *Post-Digital Print: The mutation of Publishing since 1894*. Eindhoven: Lecturis publishers.
- Mangen, A. og Kristiansen, M. (2013). Tekstlesing på skjerm: Noen implikasjoner av et digitalt grensesnitt for lesing og forståelse. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. (97), s. 52-62. Hentet fra: https://www.idunn.no/file/pdf/59208201/tekstlesing_p_skjerm_noenimplikasjoner_av_et_digitalt_gr.pdf
- McLuhan, M. (1996). *Mennesket og media*. (Angel O. overs.). Oslo: Pax forlag. (Originalutgaven utgitt 1964).

Meyrowitz, J. (1994). Medium Theory. I Crowley, D. og Mitchell, D. (Red.). *Communication Theory Today*. (s.50-77). California: Stanford University Press.

NB (u.å.). Digital humaniora. Hentet 2. mars 2020 fra:
<https://www.nb.no/forskning/digital-humaniora/>

Nipen, K. (2019, 17. august). Nettbrettene rykker inn i klasserommet. Ingen vet helt hva de gjør med læringen. *Aftenposten*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/a-magasinet/i/OpaaqO/nettbrettene-rykker-inn-i-klasserommet-ingen-vet-helt-hva-det-gjoer-med-laeringen>

Prytz, Ø. (2013). *Litteratur i digitale omgivelser*. Oslo: Fagbokforlaget

Prytz, Ø. (2016). *Litteratur i en digital tid*. Oslo: Spartacus forlag.

Rustad, H.K. (2012). *Digital litteratur: en innføring*. Oslo: Cappelen Damm.

Røssaak, E. (2018). Når nasjonens hukommelse digitaliseres: kulturens ubevisste vender tilbake. *Den historiske digitaliseringen*, 15 (30), s. 22-42. Hentet fra:
https://www.academia.edu/40779134/Når_nasjonens_hukommelse_digitaliseres_Kulturens_ubevisste_vender_tilbake

Schiro, E. og Haraldsrud, E. (2019, 7. oktober). En av fire leser bøker daglig. Hentet fra:
<https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/en-av-fire-leser-boker-daglig>

Storytel. [Hør nå her – Storytel]. (2020, 20.mai). *Erlend Loe leser for Linnéa Myhre i en time |Naiv.Super*. [YouTube]. Hentet fra: <https://www.youtube.com/watch?v=ARv8h6d-ROk>

Storytel (2019). Om Storytel. Hentet 5. mai fra: <https://www.storytel.com/no/nn/om-storytel>

Thylstrup, N.B. (2018). *The politics of mass digitization*. Cambridge, Massachusetts: The MIT press

Østmoe, M. (2019, 26. september). Digital skjerm eller taktilt papir. Hvordan leser vi best? *Plnty*. Hentet fra: <https://plnty.no/2019/09/ditigal-skjerm-eller-taktilt-papir-hvordan-leser-vi-best/>

